

Yazma Eserler Kütüphanelerinde Yanlışlıkla İdris-i Bitlisî'nin Adına Kayıtlı Bulunan Eserler ve Bunların Mahiyeti

Yrd. Doç. Dr. Muhammed İbrahim YILDIRIM*

Özet

İdris-i Bitlisî'nin eserleri üzerine yapılmış olan bazı çalışmalarda, onun eserlerinden bazıları babası, Hüsameddin Ali ve Oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eserleriyle karıştırılmıştır. Bu durum, İdris'in eserleri üzerine şimdiye kadar sağlıklı bir çalışmanın gerçekleştirilememiş olmasından kaynaklanmaktadır. *Osmanlı Müellifleri*'nde İdris'in eseri olarak zikredilen bazı eserlerin, babası Hüsameddin'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Kütüphanelerin veri tabanında, İdris'in adına kayıtlı bulunan bazı eserler için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Bu çalışmada, kütüphanelerde, Süleymaniye Kütüphanesi'nin muhtelif bölümlerinde yanlışlıkla İdris'in eseri olarak kayıtlı bulunan, *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Sûfî*, *Şerh-i Hutbeti'l-beyân*, *Tercüme-i Ahlâk-i Muhsinî*; *Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Âhbâr* adlı eserler ile bunların birincisinin Hüsameddin Ali'nin telifi olan Kitâbu'n-nusûs ile aynı eser olduğu hakkında bilgiler verilmiştir. Bu arada, Hüsameddin Ali el-Bitlisî'nin eseri olan *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Sûfî ile Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Âhbâr*'ın şimdiye kadar herhangi bir nüshasına rastlanılmamış olduğunu da belirtmek isteriz.

Anahtar Kelimeler: İdris-i Bitlisî, Hüsameddin-i Bitlisî, Ebülfazl Mehmed Efendi, *Cerîde-i Âsâr* ve *Harîde-i Âhbâr*

On Writings that have been Mistakenly Registered under the name of Idris-i Bitlisi in Handwritten Works Libraries

Abstract

In some works done over Idris-i Bitlisi's writings, have been mixed with writings of his father Husameddin Ali and his son Ebulfazl Mehmet Efendi. This situation has been a result of lack of a healthy elaboration regarding the writings of Idrisi so far. It is understood that some of the writings that have been mentioned as Idris's are that of father Husameddin. Also, the same can be said for some writings that is registered under Idris's name in some libraries. In this paper, some information has been presented on *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Sûfî*, *Şerh-i Hutbeti'l-beyân*, *Tercüme-i Ahlâk-i Muhsinî*; *Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Âhbâr* that has been mistakenly registered under Idris's name in Suleymaniye Kutuphanesi and that from these writings *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Sûfî* has been the same with the work of Husameddin Ali's Kitabu'n-nusus. In addition, it must also be mentioned that any copies of *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Sûfî* which is a writing of Ali el-Bitlisi and *Ceride-i Asar and Haride-i Ahbar* written by Ebulfazl Mehmed Efendi have not been discovered so far.

Key Words: İdris-i Bitlisî, Hüsameddin-i Bitlisî, Ebülfazl Mehmed Efendi, *Cerîde-i Âsâr* ve *Harîde-i Âhbâr*

Yazma Eserler Kütüphanelerinde Yanlılıkla İdris-i Bitlisî'nin Adına Kayıtlı Bulunan Eserler ve Bunların Mahiyeti

Çok yönlü Osmanlı bilim ve devlet adamlarından çok yönlü bir (zat) olan İdris-i Bitlisî tarih, zooloji, tıp; dinî alanlardan fıkıh, kalam, tefsir ve tasavvuf üzerine pek çok telif, şerh ve haşiye eserler vermiştir. İlk sekiz Osmanlı padişahı ve dönemlerini konu edinen tarih alanında telif ettiği *Heşt Behişt* adlı eseriyle şöhret bulmuştur. Bununla birlikte İdris-i Bitlisî'nin günümüze ulaşan eserleri incelendiğinde, onun dinî alanda daha fazla tebarüz ettiği anlaşılır. Teliflerinin büyük bir kısmını şerh ve haşiye eserleri teşkil etmektedir. İdris-i Bitlisî ve eserleri üzerine bugüne kadar yapılmış çalışmalar şüphesiz az ve yetersizdir. Kâtip Çelebi, Mehmed Süreyya ve Bursalı Mehmed Tahir'in nakillerinden, İdris'in bazı eserleri hakkında bilgi ediniyorsak da zikredilen eserlerin bir kısmının herhangi bir nüshası bugüne kadar tespit edilememiştir. Esasında Bursalı Mehmed Tahir'in bu konuda aktardıkları bilgilerin pek de sağlıklı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira İdris-i Bitlisî'nin eserleri arasında zikrettiği bazı teliflerin İdris'e ait olmadığı, babası Şeyh Hüsameddin Ali Bitlisî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Buna bir örnek olarak *Osmanlı Müellifleri*'nde İdris'in telifi olarak zikredilen *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Süfî* gösterilebilir.

Yazma eser kütüphanelerinde İdris-i Bitlisî'nin adına kayıtlı bulunan birkaç eser de İdris'in değil, babası Hüsameddin veya oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi'ye aittir. Bu arada, bir eserin birden fazla adla kayıtlı bulunduğu da anlaşılmaktadır. Mesela *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Süfî* adlı eserin Kitabı'n-nusûs adıyla da kataloglara girdiği görülmektedir. Aynı eserin farklı nüshaları olduğu anlaşılan bu eserin, birinci adıyla varlığı Bursalı Mehmed Tahir'in nakillerinden İdris'e ait bir eser olarak biliniyordu¹. Ancak, *Heşt Behişt*'in VII. Ketîbesi üzerine yapmış olduğumuz doktora çalışmalarımız² sırasında ve sonrasında *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Süfî*'nin iki nüshasına; eserin İdris'e değil de babası Hüsameddin Ali'ye aia ve müstensihinin İdris olduğu bilgilerine ulaştık. Aynı mahiyet ve muhteva ile *Kitabu'n-nusûs* da İdris'in babası Hüsameddin Ali'ye ait bir eserdir. Her iki eser farklı adlarla anılsa da eserlerin içeriği aynıdır. Çok cüzi ifade farklılıklarından, İdris'in *Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Süfî*'yi istinsah ederken bazı tasarruflarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kenzü'l-hafî fî Makâmât-ı Süfî

Bursalı Mehmed Tahir, İdris'in eserlerini zikrederken bu eseri de onun telif ettiğiinden bahseder. Ancak yaptığımız çalışmalar neticesinde, Kâtip Çelebi'nin bildirdiği gibi bu eserin İdris'in babası Şeyh Hüsameddin'e ait olduğunu, İdris-i Bitlisî tarafından 880/1475 yılında istinsah edildiğini tespit ettik. Eser, nestalik yazıyla yazılmış ve Arapça'dır. Bir mukaddime, sekiz bâb ve hatmeden oluşan eser, zât-ı İlâhî'nin zuhuru, marifet makamının beyanı, ilim mertebesinin ve hak mezheplerin zikri, fenâ ve beka hakikatlerinin beyanı gibi konuları içerir. Ankara Millî Kütüphane'de, Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyon'unda ÜR 201/3 numarada kayıtlıdır. Eser, bir mecmuada kayıtlı olup mecmuanın ilk varlığında, muhtemelen İdris'in kendi el yazısıyla, Nakşibendî silsilesinin bir çizelgesi verilmiştir. Mecmuanın birinci eseri 2a ila 49b varakları arasında yer almaktadır³. Ancak birinci varlığının yarısı yırtılmış olduğundan, bu eserin adı ve yazarını tesbit edemedik. Eserin yazımının İdris'inkine benzer bir tarafı da yoktur. Eserin içeriği tamamıyla Arapça olup tarikatlar ve tasavvufu ilgilidir. Eserde Ferağ ve müstensih kaydı ve tarihi de bulunmamaktadır.

50a ile 51b varakları arasında, Şeyh Ebû-Sa'id b. Ebü'l-hayr'ın⁴, Şeyh Ebû Ali bin Abdullah

¹ Mehmed Tahir; *Osmanlı Müellifleri*, C. III., Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1342, s. 7.

² M. İbrahim YILDIRIM; *İdris-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'ine Göre Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniv., Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, 2010.

³ Burada mecmuanın Arapça varak numaraları baz alınmıştır.

⁴ Türkistan'da yetişen büyük velilerden. İsmi Ahmed lakabı Fazlullah'dır. Babasının ismi Ebü'l-Hayr Muhammed'dir. Ebû Sa'id adı ile meşhûr oldu. Ebu'l-Hasan Harkani ile bağı vardır. Babası verâ sâhibi dindar bir zât idi. 967 (H.357) senesinde Horasan bölgesinde Serahs ile Ebyverd arasında yer alan Meyhene (Mihene) şehrinde doğdu. 1049 (H.440) senesinde aynı yerde vefât etti. Bkz. *DİA*, X, s. 220.

İbn-i Sinâ'nın küfür meselesi ile ilgili bir risâlesine yer verilmiştir. İdris'in el yazısı olma ihtimali yüksektir.

Mecmuanın 52a varağında, sadece “*Hazâ kitâbu mevsûm bi'l-Kenzi'l-hafî fî makamâti's-sûfî*” ibaresi yer almaktadır. Mecmuanın 52a ile 82b varaklarını bu eser kapsamaktadır. Eserin başladığı ilk varakta müellifin ismi Hüsameddin el-Bidlisî olarak zikredildiyse de temme kaydında kitabın, müellifin oğlu İdris tarafından 880/1475 yılında tamamlandığı, istinsah edildiği belirtilmiştir⁵.

Eserin bir diğer nüshâsı ise Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyon'unda, 15 Hk 743/2 numarada kayıtlıdır. Talik hattıyla yazılmış olan eserin, istinsah mı yoksa Hüsameddin Ali bin Abdullah'ın kendi el yazısı mı olduğunu belirleyemedik. Eser, yine bir mecmuanın 71b-117b varakları arasında yer almaktadır. Bu eserin herhangi bir nüshasına şimdiye kadar ulaşılammıştı.

Kitâbu'n-Nusûs

Eser, Şerhu'l-fusûs adıyla Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa bölümü, nr. 1437'de kayıtlıdır. Bu eser de kütüphanede yanlışlıkla İdris'in eseri olarak görülmektedir. İlk varacağının sağ, üst köşesinde (فى التصوف) ibaresi, biraz altında, ortada ise (لحسام الدين البدليسي كتاب النصوص) ibaresi yer almaktadır. Bir sonraki varakta ise yine (الكامل حسام الدين البدليسي تأليف العالم الفاضل) şeklinde eserin müellifi belirtilmiştir. 89a varağında sadece tamamlandığı yıl bilgisini içeren ferağ kaydı yer alır. Buna göre eser, 888/1483-84 senesinde tamamlanmıştır.

Eserin ana metninin başladığı yerden sonuna kadar herhangi bir yerde müellifin ismi geçmez. Ayrıca, ilk 40 varağında, sonradan ilave edildiği anlaşılan sayfa içi ve sayfa kenarlarında bolca metin vardır. Bu eser ile az yukarıda zikredilen Kenzü'l-hafî fi makamâti's-sûfî adı verilen eserin içeriği aynıdır. Muhteva ve konu başlıkları bakımından Mahmud Şebüsterî'nin Farsça telifi olan Hakku'l-yakîn ile benzerlik arz eder. Ancak eserin herhangi bir yerinde *Hakku'l-yakîn*'e atıfta bulunulduğu tespit edilememiştir. Bursalı Mehmed Tahir, bu eseri (*Kenzü'l-hafî* adıyla) İdris-i Bitlisî'nin telifleri arasında gösterir. Diğer bazı araştırmacılar da, bu eseri İdris'in telifleri arasında gösterir ve eserin herhangi bir nüshasına ulaşılmadığını zikrederler⁶. Eserin içeriğinden, Kenzi'l-hafî adlı eserle ilgili bilgi verirken bahsedilmiş olduğundan tekrarına lüzum görmedik. Bu eser üzerine Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır⁷.

Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Ahbâr

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nr. 2227'de *Umûmî İslâm Tarihi* adıyla İdris-i Bitlisî'nin telifleri arasında gösterilmiştir. Ancak bu eser, İdris'in değil, onun oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi'ye ait *Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Ahbâr* adlı umumi İslam tarihidir⁸. Türkçe olan yazma her biri 25 satırı havi 170 varaktan oluşur. Varak 2a'da:

ترجمه قصص الانبياء و تهذيب اسماء الصحابة النجباء من بدو خلقته الادم عليه السلام الا اختتام حالات
بالرسالة القدسيه و ذكر الصحابه و خلفاء الراشدين و بعض التابعين و الخلافة الا بنى اميه و بنى العباس و بعد
انقضاء هم الا هجوم اولاد جنكيز خان و هلاكو و حكام مصر و هم فاطميون و بنى ايوب و ممالك الجراكسه آخرهم
قاتصو الغورى المقتل فى مرج دابق و عزيمت سلطان سليم خان الى فتح مصر و انهزام الجراكسه و صلب
طومارن باى الجراكسى حاكم مصر

⁵ Hüsameddin Ali b. Abdullah Bitlisî, *Kenzü'l-hafî fi makamâti's-sûfî*, Ankara Millî Kütüphanesi, Nevşehir-Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, ÜR 201/3 vrk. 82b.

⁶ Orhan Başaran, *İdris-i Bitlisî'nin Heşt Bihişt'inin Hâtimesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv., Sos. Bil. Enst., Erzurum 2000, s. 31., Vural Genç; İdris-i Bitlisî, Heşt Bihişt, Orhan Gâzi Dönemi, yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniv., Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2007, s. XXVIII.

⁷ M. Mustafa ÇAKMAKLIOĞLU, Hüsameddin Bitlisî'nin “Kitabu'n-nusus” İsimli Eserinin Tahkik ve Tahlili, yayınlanmamış y. Lisans tezi, Erciyes Üniv., Sos. Bil. Enst., Kayseri, 1998.

⁸ Franz Babinger, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin yaradılıştan başlayan 12 bölümden oluşan bir tarih eserinin olabileceğine, ancak böyle bir yazmanın tespit edilemediğine işaret etmektedir. Bkz. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev.: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s. 107.

şeklinde eserin muhtevası hakkında bilgiler yer almaktadır. Varak 3a'nın üst tarafında (جريدة آثار و خبره اخبار) şeklinde eserin adı zikredilmektedir. Aynı varagın sol tarafında, (ترجمه تاريخ منلا ادریس در او چونجی ورقه به وارنجه مصنفی اولان ابوالفضلک خط شریفی ادریس) notu yer alır. İdris-i Bitlisî'ye ait olan, yaradılıştan başlayan bir tarih eserinin varlığından bugün için söz etmek mümkün değildir.

Eserin ana metni, varak 3b'den itibaren başlar. Varak 4b'de müellifin adı (احقر الوری ابوالفضل محمد بن ادریس) şeklinde zikredilir. Aynı varakta, eserin adı, müellif tarafından (جريدة آثار و خبره اخبار) şeklinde zikredilmiştir. Varak 5a'da eserin bâbları ve fasıllarından ve bu fasıllarda bahsedilenlere değinilir. Eser on iki bab üzere tertip edilmiş ve her bâb da birkaç fasıla ayrılmıştır.

1. Bâb: Dört fasıldan oluşur; nûr-i Muhammed'in menşei ve hazret-i Âdem aleyhisselamın yaradılışı; hilkatın hikmeti, yer ve göğün yaradılışı ile Âdem ve Havva hakkındadır.

2. Bâb: İki fasıldan oluşur. Hazret-i âdem ve Hava'nın cennetten atılmaları ile ilgilidir.

3. Bâb: Altı faslı hâvidir. Enbiya ve resullerin genişçe tarifi yer alır.

4. Bâb: İki fasıldan oluşur. Nübüvvetin başlangıcından hicrete kadarki olaylardan bahsedilir.

5. Bâb: İki fasıldan oluşur. Hicretin başından Mescid-i Nebevî'nin inşası ve bu arada cereyan eden bazı gazâlardan bahsedilir.

6. Bâb: İki fasıldan ibarettir. Müşrikler ile vaki gazâlardan ve Yemen'deki bazı kabilelerin Müslüman oluşundan bahsedilir.

7. Bâb: Beş faslı ihtiva eder. Hazret-i Peygamberin, sallallahu aleyhi ve selem, vefatına yakın hastalanışı ve ashabına bundan haber vermesi ile vefat tarihi; hasletleri ve mucizeleri ile bazı irtidat olaylarından bahsedilmiştir.

8. Bâb: Dört fasıldan oluşmaktadır. Hazret-i Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in vefatının ardından hilafet içinde Muhacirler ile Ensâr arasında ihtilafın başlaması; Hazret-i Ebu Bekr'in bi'atı sağlaması, Resulullah'ın gasil ve tekfini, miras ve terekesi ile onun rüyada görülmesinin cevazı hakkındadır.

9. Bâb: İki fasıldan oluşur. Resulullah'ın evladları, elbise ve harp âletleri, ümera ve mevâlîsi; kadılar, hatîpler ve şairlerin zikri ile ordusunun özellikleri hakkında bilgiler aktarılır.

10. Bâb: Yedi fasıldan oluşur. Hulefâ-yı Raşidîn, hilafetleri ile vefatları; kadı, hatip, şair ve ümerâlarının zikri ile zamanlarında vuku bulan önemli hadiseler değinilir. Bu arada, Hazret-i Ali ile Hazret-i Muaviye arasında çıkan ihtilaf ve muharebelere de değinilir. On iki imam da tertip üzere zikredilir. Bundan sonra İmam Hasan'ın kendi rızasıyla hilafeti Hazret-i Muaviye'ye teslim ettiğinden bahsedilir. Ardından İmam Hüseyin'in şehid edilmesine değinilir. Daha sonra da Hazret-i Muaviye ve neslinin hilafeti hakkında bilgiler verilir ve Emevîler devrinin önemli olayları sıralanır.

11. Bâb: İki fasıldan oluşur. Abbasî hilafeti ile ilgili olup birinci fasılda Abbasî halifeleri ve her birinin döneminde cereyan eden hadiseler sırasıyla zikredilir. İkinci fasıl ise Abbasîlerin Mısır'da vaki hilafetlerinden bahsedilir.

12. Bâb: Bu bâb da iki fasıldan oluşur ve Fatımîler hakkındadır. Birinci fasılda Mağrip'te vali olanları, ikinci fasılda ise Mısır'da vali olanları hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci fasılda Fatımîler ile ilgili verilen bilgilerin ardından sırasıyla Eyyubîler ve Memluklar ile ilgili çok muhtasar bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler çok özet olup, sadece hükümdarların sırasıyla isimlerinin zikri şeklindedir.

Memlük devleti ile ilgili bilgiler son varakta yer almaktadır. Kansu Gavri ve onun I. Selim'den aldığı mağlubiyetle devletinin inkırazı hakkındadır. Merc-i Dâbık savaşına temastan sonra Osmanlı Sultanı Yavuz Selim'in Mısır ve Arap diyarına hâkim olduğu belirtilir ve eser son bulur. Ferağ kaydına göre eser, 974/1566-1567 yılında tamamlanmıştır⁹. Çoğu sayfa kenarlarında muhtelif ibare ve çıkmalar bulunduğundan, eserin müsvedde olduğu kanaati oluşmaktadır. Çok sade

⁹ Ebülfazl Mehmed Efendi, *Ceride-i Âsâr ve Harîde-i Ahbâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nr. 2227, vrk. 170a.

bir üslup ve anlaşılır bir dille kaleme alınmış olan eserin Türkçe başlıkları ve metnin içerisinde bulunan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Bursalı Mehmed Tahir, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi'nin eserlerini zikrederken “*Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Ahbâr nâmında siyer-i Nebî'den bâhis bir eseri vardır*” demektedir, daha sonra Tarih-i Umûmî adlı bir eserine değinmekte ve bunun “*On iki bâb üzere müretteb olup hilkatten cülûs-i Sultan Süleyman-ı Kanûnî'ye kadar*” olduğunu belirtmektedir¹⁰. Bursalı Mehmed bu bilgileri karıştırmış olmalı. Zirâ *Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Ahbâr* bir siyer olmayıp Tarih-i Umûmî adıyla muhtevâsından bahsettiği esere daha çok uymaktadır. Bunun da sonu Kanuni Sultan Süleyman'ın cülusuyla değil, yukarıda görüldüğü gibi, Merc-i Dabık savaşı ve I. Selim'in galip gelmesiyle son bulmaktadır. Bu eserin herhangi bir nüshası şimdiye kadar tespit edilememiştir.

Serh-i Hutbeti'l-Beyân

Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü nr. 1777M de kayıtlıdır. Bu yazma da İdris-i Bitlisî'nin adına kayıtlıdır. İlk varağının orta, üst tarafında (كتاب تصوف), biraz altında ise (كتاب خطبة البيان لحسام الدين) ibaresi yer alır. İkinci varağında ise nüshanın, Sultan Mahmud Han Gâzî tarafından vakfolunduğu bilgisi ve mührü bulunur.

Eserin ana metninin başladığı yerde kırmızı yazı ile (شرح خطبة البيان اميرالمومنين) (علم كرم الله وجهه) ibaresi verilmektedir. 2a varağında müellifin adı tasrih edilir: (فبقول اقل). (الفقراء حسام الدين على البدليسى النوربخشى تم شرح خطبة البيان بعون الملك). Eserin ferağ kaydında (المنان فى آخر شهر رمضان فى بلدة تبريز... سنة ١٩٣ هجرية) , biraz altında ise sonradan ilave edilme ihtimali bulunan (تم كتابة الشرح فى سنة ١٩١٨ هجرية) bilgisi yer almaktadır. Ferağ kaydındaki ilk bilgileri dikkate alacak olursak eser 30 Ramazan 893/ 7 Eylül 1488'de Tebriz'de tamamlanmıştır¹¹.

Başlıklar, ayet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin her varağı 15 satırı ihtiva eder. Bu nüsha eserin temize çekilmiş hali olmalıdır. Zira, eserin sayfa kenarlarında herhangi bir çıkma veya ilâve cümlesi bulunmamaktadır.

Tercüme-i Ahlâk-i Muhsinî

Bu eser de Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü nr. 3468'de yanlışlıkla İdris'in eseri olarak kayıtlıdır. Bu eser, Heratlı Hüseyin bin Ali Vâiz el- Kâşifî'nin Farsça Ahlâk-ı Muhsinî adlı eserinin, Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından Türkçeye yapılan tercümesidir.

Eserin başlarında “Şeyh Hüseyin el-Kâşifî'nin, Sultan Hüseyin Baykara evlâdından şehzâde Mirzâ Ebü'l-hasan adına telif ettiği, Ahlâk-ı Muhsinî adını verdiği eserin Farsçasına Rûm memâlikinin avâm halkının Farsçaya aşinâlıklar olmadığından, ben Ebülfazl Mehmed bin İdris Türkçe'ye tercüme ettim.” bilgisine yer verilmiştir¹². 310 varaktan oluşan eser, nesih hattıyla yazılmış olup 309a varağında Ferağ kaydı bulunmaktadır. Buna göre eser 22 Safer 1012/ 1 Ağustos 1603'te Belgrad'da tamamlanmıştır.

Özellikle tarih alanında telif ettiği eserleriyle, Osmanlı tarihinin karanlık noktalarına ışık tutmuş olan İdris-i Bitlisî'nin eserleri, babası Hüsameddin Ali ve oğlu Defterdâr Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eserleriyle sıklıkla karıştırılmaktadır. Bu çalışmayla İdris-i Bitlisî'nin eserleri üzerine yapılacak olan araştırmalara katkı sağlamış olmayı ümit ediyoruz.

Kaynaklar

Özcan, Abdülkadir, “Ebülfazl Mehmed Efendi”, DİA, c. X.

Ebülfazl Mehmed Efendi, *Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Ahbâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2227.

Ebülfazl Mehmed Efendi, *Tercüme-i Ahlâk-i Muhsinî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 3468.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev.: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.

¹⁰ Mehmed Tahir; *Osmanlı Müellifleri*, c. III., s. 8-9.; Abdülkadir Özcan, “Ebülfazl Mehmed Efendi”, DİA, X, s. 357.

¹¹ Hüsameddin Ali Bitlisî, *Şerh-i Hutbeti'l-beyân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü nr. 1777M, vrk. 96a.

¹² Ebülfazl Mehmed Efendi, *Tercüme-i Ahlâk-i Muhsinî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü nr. 3468, vrk. 4a.

Hüsameddin Ali B. Abdullah Bitlisî, *Kenzü'l-hafî fi makâmâtî's-sûfî*, Ankara Millî Kütüphanesi, Nevşehir-Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, ÜR 201/3.

Hüsameddin Ali Bitlisî, *Şerh-i Hutbeti'l-beyân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr. 1777M.

Yıldırım, Muhammed İbrahim, *İdris-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'ine Göre Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniv., Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, 2010.

Çakmaklıoğlu, M. Mustafa; *Hüsameddin Bitlisî'nin "Kitabu'n-nusus" İsimli Eserinin Tahkik ve Tahlili*, yayınlanmamış y. Lisans tezi, Erciyes Üniv., Sos. Bil. Enst., Kayseri, 1998.

Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C. II-III., Hazırlayan: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996.

Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. III., Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1342.

BAŞARAN, Orhan, *İdris-i Bitlisî'nin Heşt Bihîşt'inin Hâtimesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv., Sos. Bil. Enst., Erzurum, 2000.

GENÇ, Vural, *İdris-i Bitlisî, Heşt Bihîşt, Orhan Gâzi Dönemi*, yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Üniv., Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2007.